

УДК: 355.48(581:47)"1979/1988"
355.43(497.1)"1979/1981"
327:355(497.1)"1979/1981"
COBISS.SR-ID 112510985
DOI број: 10.5937/vig2202156T

Језик рада: Српски
Примљен: 09. 11. 2022.
Прихваћен: 15. 12. 2022.
Тип рада: Оригинални научни рад

Проф. др Алексеј Тимофејев
Филозофски факултет Универзитета у Београду
Институт за новију историју Србије
E-mail: atimofej@f.bg.ac.rs

СОВЈЕТСКА ИНТЕРВЕНЦИЈА У АВГАНИСТАНУ У ПОЧЕТНОЈ ФАЗИ РАТА СА ГЛЕДИШТА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈНЕ НАУКЕ

АПСТРАКТ: У раду су приказане околности формирања приступа југословенске војне науке према совјетској интервенцији у Авганистану у почетној фази рата. Нарочиту вредност за реконструкцију овог става имају текстови настали на Катедри стратегије Школе народне одбране у Центру високих војних школа ЈНА „Маршал Тито“.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: антигерилски рат, партизанска дејства, совјетска интервенција у Авганистану, југословенско-совјетски односи

Пре совјетске интервенције југословенска јавност није знала много о Авганистану. Прва опсежна публикација о тој земљи која је изашла у Југославији била је путопис Ларисе Рејснер која је са совјетском делегацијом, на чијем челу је био њен супруг Ф. Раскољников, посетила Авганистан 1921. године ради успостављања совјетско-авганистанских односа. Ови односи били су у то време активни: Авганистан је прогласио независност од Британаца 1919. године, а прва земља која је признала његову државност и потписала уговор са његовим првим монархом Аманула-ханом био је СССР. Када је 1929. Аманула-хан био збачен са престола након државног

удара, СССР је извео неуспешну војну интервенцију са циљем да врати свог савезника на власт у Кабулу, уз наставак операција 1930. године. Ускоро након тога, у Југославији се појавио превод релативно обимног дела Л. Рејснер (245. стр).¹ Следеће публикације појавиле су се у доба социјалистичке Југославије: мали приручник Института за међународну политику и привреду (73 стр.), који је изашао да би се попунила потпуна празнина у информацијама о овом удаљеном делу земаљске кугле, и још две мање брошурице – једна у издању „Седме силе” (64 стр.) и у едицији „Несврстаност и несврстани” (стр. 29).²

Очито да се Авганистан није налазио у дипломатским, а камоли у војностручним приоритетима СФРЈ, све до почетка интервенције Совјетског Савеза, започете 27. децембра 1979. године, упадом специјалних снага КГБ-а у палату председника Амина у операцији „Шторм-333” и совјетских трупа преко границе ове суверене државе, наводно на позив претходног председника Таракија, којег је Амин убио. Од децембра 1979. до фебруара 1980. године совјетске трупе су улазиле у Авганистан и смештале се у војним гарнизонима широм земље. Борбене операције против локалног становништва, које је било против просовјетске марионетске владе са позиције исламског фундаментализма, уз подршку Пакистана, (који се ослањао на подршку САД, НР Кине и низа блискоисточних муслиманских држава), совјетске трупе су започеле у марту 1980. и трајале су до априла 1985. године, када је стање било стабилизовано. Од априла 1985. па до јануара 1987. године совјетске трупе су смањиле интензитет борбених операција, уз наставак учешћа у ратним операцијама своје авијације, артиљерије и специјалних јединица које су подржавале самостално деловање авганистанских снага. Због потребе релаксације односа са САД, од јануара 1987. до фебруара 1989. године, СССР је припремао своје трупе за повлачење, уз јачање ауторитета и стабилности локалне владе. Република Авганистан је, после совјетског повлачења, трајала до априла 1992. године, мада је била осуђена на пропаст већ 1990. услед обустављања совјетских војних и економских испорука, од којих је режим М. Наџибулаха директно зависио.³

¹ Лариса Михайловна Рейснер, *Афганистан* (Москва: ГИЗ, 1925); Larissa Reissner, *Iz zemlje Amanullaha* (Zagreb : Binoza - Svjetski pisci, 1935).

² Jelena Kraljić, *Avganistan* (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privреду, 1961); Vojislav Milin, *Probuđeni Avganistan* (Beograd: Sedma sila, 1965); Mihailo Jovanović, *Republika Avganistan* (Beograd: Rad, 1976).

³ Lester W. Grau, Michael A. Gress, *The Soviet-Afghan War: How a Superpower Fought and Lost*, (Lawrence: University Press of Kansas, 2002).

Дипломатски односи између ФНРЈ и Краљевине Авганистана били су успостављени формално у периоду стварања концепта несврстаних педесетих година, с тим да су били врло ниског интензитета. Посете на високом нивоу краља Захира Југославији 1960. године и Ј. Броза Тита Авганистану 1968. биле су подстицајне за активизацију билатералних односа у дипломатском смислу. Без обзира на обимне планове и обећања високих лидера ове две удаљене државе, из договора председника Тита и краља Захира није проистекла значајнија економска сарадња. Преврат 1973. године није био дочекан у Београду са превише узбуђења, а југословенске дипломате позитивно су процењивале очекивања од нове владе М. Дауда, коју је СФРЈ признала међу првима. Додуше, и након преврата билатерални односи нису додатно ојачали. Географска удаљеност и економска слабост две државе (пре свега Авганистана са скоро натуралном привредом) чинили су реалне узајамно корисне односе немогућим у пракси, без обзиром на добру вољу лидера две земље. Након новог пуча у Авганистану, 27. априла 1978. године, односи између две државе су захладнели, јер је, без обзира на јавне декларације нових авганистанских лидера, држава почела да евалуира од несврстаности према просовјетској оријентацији. Нестабилност и побуне у војсци и у појединим удаљеним пределима постали су честа појава у Авганистану, који је срљао, упркос саветима из Москве, у вртоглаве левичарске експерименте. Крајем новембра 1979. године амбасада СФРЈ у Кабулу је саопштила да је Х. Амин изгубио поверење и народа и својих совјетских савезника. Југословенски лидери нису имали поверења у тврдње нових власти у Кабулу о томе да се радило о уклањању Х. Амина као америчког агента, који је намерним левичарским скретањима припремао побуну исламистичких снага и поделу земље између Пакистана и Ирана. Н. Н. Родионов, совјетски амбасадор у СФРЈ (1978–1986) такође је покушавао да објасни разлоге за совјетску интервенцију у Авганистану у комуникацији са председником СИВ-а В. Ђурановићем и замеником савезног секретаријата М. Пешићем у првим данима интервенције. Ипак, СФРЈ је полазила од статуса Авганистана као несврстане земље и била изразито забринута мешањем СССР-а у унутрашње послове једне суверене државе. Став земаља Трећег света према интервенцији није био уједначен. Док су просовјетске државе (Вијетнам, Ангола, Куба) и Индија (због антипакистанских ставова) прихватиле интервенцију, против је био већи део конзервативних муслиманских држава. Против су, наравно, биле САД са савезницима и НР Кина. По питању Авганистана, СФРЈ је фактички стала на страну САД, што је било директно изражено у преговорима југословенског амбасадора у Ва-

шингтону Б. Лончара (1979–1983) са државним секретаром С. Венсом, који је хвалио југословенску принципијелност и оштрину, коју „Совјети нису очекивали”. Стога је америчка страна давала информације Југословенима о потезима и покретима совјетских трупа. Подељеност према интервенцији није се назирала само у редовима комунистичких покрета (између еврокомуниста и ревизиониста који ма су се супротстављале просовјетске партијске организације), у земљама несврстаних и између два блока, већ и унутар самог југословенског друштва. У апарату ЦК СКЈ са зебњом је констатовано да се део чланова СКЈ налази на, без обзира на сва претходна искуства, „догматском ставу”, односно скривено навија за совјетска (не)дела. У овим околностима посебан значај добијала је пропагандна кампања, која је требало, на експертском нивоу, да увери јавност у исправност заузетих ставова, а да у исто време искаже чврстину југословенских ставова спољним посматрачима.⁴

Југословенска штампа заузела је јасно изражени једностран став према Авганистану 1980–1981: неуспешни и брутални совјетски окупатори, уз шачицу колабораната, супротстављени су храбрим борцима за слободу. Предњачили су новинари из Хрватске и Словеније који су директно преносили ставове САД. Очито је да се радило о људима емотивно везаним за ставове које су преносили. Није случајно да је међу редовима који су величали авганистанске муџахедине било више аутора који ће касније критиковати српску страну током ратова на просторима бивше СФРЈ. Такво писање југословенске штампе морало је да утиче на властито становништво, али је слало и снажну поруку страним посматрачима. Тешко је рећи шта су биле позитивне консеквенце ове медијске кампање, али су негативне биле очигледне. Након две деценије, експертска заједница, одговорна за консултације центара одлучивања у Москви, сећала се ове кампање, што је морало да, бар подсвесно, утиче на њене ставове.⁵ Пошто СФРЈ није имала чврсте економске или политичке везе са Кабулом, оштрина писања штампе се одређивала с обзиром на калкулације на релацији односа Москва–Београд и Вашингтон–Београд.⁶

⁴ Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, (Zaprešić: Fraktura, 2011), 247-393.

⁵ Леонид Петрович Решетников, *В тени и на свету: линија жизни разведчика*, (Москва: ФИВ, 2021), 140-165.

⁶ Драган Богетић, Миладин Милошевић, приред., *Југославија–Сједињене Америчке Државе: сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД : 1955–1980* (Београд: Архив Југославије, 2017); Љубомир Димић, одг.приређ., *Југославија–СССР, Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР, Том 2 (1965–1980)* (Београд: Архив Југославије, 2016); Dubravka Stojanović, „Uspori i pad detanta 1969–1980”, u: *Rađanje globalnog sveta 1880–2015*, urednik Milan Ristiović (Beograd, Čigoja štampa, 2015), 330-341.

У овом контексту објашњив је однос југословенске војне науке према герилским и антигерилским операцијама, које су се одвијале у Авганистану. Наравно, искуство социјалистичких држава у том периоду било је махом базирано на герилском искуству, док антигерилске операције нису за њих у том периоду биле толико честе. Совјетски Савез је имао искуства у обимним антигерилским операцијама у предратном периоду на подручју Централне / Средње Азије, где се борио са исламистичким борцима у пустињским и планинско-пустињским условима.⁷ Одређено искуство стицано је и у раним послератним годинама у операцијама против герилских антикомунистичких одреда на обалама Балтика и у западној Украјини⁸. Ипак, у овом случају се радило о шумовитим и шумско-планинским пределима, а локално становништво се разликовало одсуством разгранатих родова и већим степеном индивидуализма, што је то искуство чинило мање актуелним у односу на авганистанско жариште герилске активности. Дрastiчно се разликовало и наоружање зараћених страна, које се користило у том периоду. Герилци су од 20-их до 40-их година имали углавном малокалибарско наоружање, ретко су користили лако наоружање (минобацаче и тешке митраљезе) и скоро никад тешко наоружање (у изузетним случајевима брдску артиљерију), па скоро да нису могли да парирају оклопној техници и авијацији. Ослонац герилаца на подршку авијације био је у повоју.⁹ С друге стране, разликовала се и техника антигерилских снага – нису користили хеликоптере, ограничено авијацију, а скоро никада координацију снага уз помоћ радио-веза.¹⁰ Совјетска наука бавила се уопштавањем искустава из антигерилских операција у планинско-пустињским пределима средње Азије уочи већих конфликта, али је, наравно, то уопштавање 80-их година имало у већој мери историјски него примењени значај.¹¹

⁷ *Сборник указаний по борьбе с басмачеством*, (Ташкент: РВС Туркестанского фронта, 1924); *Материалы по истории ферганского басмачества и боевых операций в Бухаре*, (Москва, Высший военный редакционный совет, 1924); *Велика Октябрьская социалистическая революция и гражданская война в Киргизии. 1917-1920 гг. Документы и материалы* (Фрунзе: АН КиргССР, 1957); Каканбаев Акмеджан, *Борьба с басмачеством и упрочение Советской власти в Фергане* (Ташкент: Госиздат УзССР, 1958).

⁸ *НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике. 1939-1956. Сборник документов* (Москва: Объединенная редакция МВД России, 2008).

⁹ Николай Александрович Яцук, *Помощь авиации действиям партизанов* (Москва: ГИЗД, 1921).

¹⁰ Вячеслав Викторович Шитько, *Войска ОГПУ-НКВД в локальных войнах и конфликтах. Кандидатская диссертация* (Москва: Военный университет, 2007).

¹¹ *Велика Октябрьская социалистическая революция и гражданская война в Киргизии. 1917-1920 гг. Документы и материалы* (Фрунзе: АН КиргССР, 1957); Каканбаев Акмеджан, *Борьба с басмачеством и упрочение Советской власти в Фергане* (Та-

Слична су била и југословенска искуства, која су се, углавном, везивала за партизанске операције НОВЈ током Другог светског рата, уз малобројно уопштавање послератних операција (обавијених маглом поверљивости због политичких разлога). За време Другог светског рата, КПЈ је успела да организује, води и победи у партизанском рату најснажнијег интензитета и димензија у читавој окупираној Европи.¹² Наравно, то искуство било је глорификовано и претворило се у један општедржавни наратив, од кога је било тешко чинити одступања већ од тренутка кодификације крајем 50-их година.¹³

Треба поменути да у првим послератним годинама доктрина „партизанског ратовања“ није наилазила на непосредни развој у ФНРЈ, чије је партијско руководство у то време градило редовну војску. У „Ратној служби“ из 1945. године, врло сажето се говорило о партизанским дејствима.¹⁴ У „Привременом пешадијском борбеном правилу“ из 1947. године, уз разгранате варијанте операција у нападу, сусретној борби и одбрани није предвиђено коришћење јединица у позадини непријатеља на привремено окупираним територијама од стране непријатеља, нити други облици партизанских операција.¹⁵ Ситуација се променила 1948–1953. године, када се изненадно (у ситуацији сличној совјетској у међуратним деценијама) Југославија нашла у околностима када је у герилском (партизанском) начину ратовања било уочено основно средство одвраћања у односу на технички и бројно најмоћнијег непријатеља.¹⁶ Велико је питање колико је то средство било реално почетком 50-их година или се

шкент: Госиздат УзССР, 1958); Александр Израилевич Зевелев, Юрий Александрович Поляков, Александр Иванович Чугунов, *Басмачество: возникновение, сущность, крах* (Москва: Главная редакция восточной литературы издательства Наука, 1981); НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике. 1939-1956. Сборник документов (Москва: Объединенная редакция МВД России, 2008); Вячеслав Викторович Шитько, *Войска ОГПУ-НКВД в локальных войнах и конфликтах. Кандидатская диссертация* (Москва: Военный университет, 2007); Alexander Statiev, *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands* (Cambridge: Cambridge university press, 2010); Kirill Nourzhanov, „Bandits, warlords, national heroes: interpretations of the Basmachi movement in Tajikistan“, *Central Asian Survey*, 34. 2 (2015), 177-189

¹² Klaus Schmider, *Partisanenkrieg in Jugoslawien 1941-1944* (Hamburg: E. S. Mittler & Sohn GmbH, 2002).

¹³ Vlado Strugar, *Rat i revolucija naroda Jugoslavije, 1941-1945* (Belgrad: Vojno-istorijski institut, 1962).

¹⁴ *Ratna služba* (Beograd: Ministarstvo narodne odbrane, 1945).

¹⁵ *Privremeno pešadijsko borbeno pravilo. II deo. Bataljon, puk.* (Beograd: Vojno-izdavački zavod MNO, 1947).

¹⁶ Александар Животић, „Страх или реалност? Могућност совјетске војне интервенције у Југославији 1948–1953“, *Историја 20. века*, 1(2022), 3, 5, 11.

чинио таквим посматрачима споља.¹⁷ У сваком случају, на њега су озбиљно рачунали и лидери ФНРЈ. У свом дневнику Тито је, 26. децембра 1950, експлицитно навео да је припремао низ мера за случај напада СССР-а на ФНРЈ. Предвиђао је жилаву одбрану земље у првој фази рата са комбинованом употребом регуларних и партизанских јединица. У другој фази дошло би до покушаја повлачења главнине снага и омладине у базе ван земље ради реорганизације и припреме за трећу фазу, уз наставак партизанског рата у земљи снагама које не би имале више од 100 до 150 хиљада бораца. У трећој фази, након покушаја повратка у земљу, био би настављен комбиновани рат. Овај план је подржало и политичко вођство земље из ЦК КПЈ и Генералштаба ЈНА.¹⁸ О формирању Врховне команде партизанских јединица пише у својим мемоарима и С. Вукмановић Темпо, именован за команданта те организације 1949.¹⁹

У југословенској војној литератури наилази се на почетке формирања погледа на партизанске операције већ у периоду од почетка 50-их година, односно после нормализације односа са СССР-ом. До тог периода постојале су само малобројне скрипте коришћене за усавршавање знања одабраних пешадијских официра.²⁰ Наставна средства за решавање тактичких задатака у том периоду такође су почела да сврставају партизанске операције у низ обавезних, мада и најмање битних тема за обраду, уз дефиницију партизанског начина ратовања као оружане борбе народа против окупатора и његових сарадника „на деловима или целој територији, ослањајући се на потпору становништва те територије”, односно у значајној мери у политичком духу. Није случајно што се сматрало да је први задатак партизанских дејстава био „политичко деловање на дух отпора народних маса окупиране територије”.²¹ Интересантно је да се 50-их година у бројним уџбеницима из „Предвојничке обуке” за средњу, вишу и високу школу партизански начин ратовања не обрађује. Не помиње га ни лист наставничког кадра ФНРЈ „Предвојничка обука”. У том тренутку радило се о конципирању и обради партизанског начина ратовања за увођење у широку војно-наставну употребу.

¹⁷ Pavle Jakšić, *Nad uspomenu. Knjiga 2* (Beograd-Ljubljana: Rad-Delo, 1990), 53; Momčilo Pavlović, *prir., Dokumenti CIA o Jugoslaviji 1948-1983* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Univerzitet u Beogradu - Fakultet bezbednosti, Službeni glasnik Republike Srbije, 2009), 59.

¹⁸ *Титов дневник* (Београд: Новости, 2009), 65-66.

¹⁹ Svetozar Vukmanović Tempo, *Revolucija koja teče. Knjiga 2* (Beograd: Komunist, 1971), 98-116.

²⁰ *Dejstva partizanskih jedinica - partizanskih brigada* (Beograd: Viša vojna akademija JNA - Katedra taktike, 1952).

²¹ *Partizanska dejstva // Rešavanje taktičkih zadataka*, Beograd: Vojnoizdavački zavod JNA, 1956, 262-267.

Реални одраз оријентације на партизанско ратовање у југословенској војној науци почео је да се испољава тек у другој половини 50-их година, дакле не у околностима конфликта са СССР-ом и фактичког савезништва са западним блоком већ у периоду када је у војним односима са два сукобљена блока Југославија заузела позицију опрезне неутралности.²² У стратегијском погледу до преокрета је дошло 1958. године, доношењем „Доктрине општенародног рата”.²³ Као одраз тога, 21. јула 1959. године, врховни командант ОС ФНРЈ маршал Тито прописао је прво „Упутство о употреби и борбеним дејствима партизанских и територијалних и диверзантских јединица” које је разјаснило основне елементе за вођење партизанског рата у оквиру одбрамбених војних планова ФНРЈ и постало основа за ширење овог концепта у различитим правцима.²⁴ Историјат и традиције партизанских операција у прошлости били су обрађени у волуминозном истраживању Ф. Туђмана „Рат против рата”, посвећеном партизанским операцијама у прошлости, са намером да се дође до закључака корисних за даљи развој партизанске тактике и стратегије.²⁵ Разраду концепта модерних партизанских операција у одбрамбене сврхе пружила су два издања „Војног дела”, која су након тога доживела неколико поновних и допуњених издања.²⁶ Партизанска дејства улазе у програм предвојничке обуке (са посебним освртом на заседе, препаде, диверзије и борбу против пете колоне) према наставном плану и програму предвојничке обуке издатом 1963. године.²⁷ Након интервенције Варшавског пакта у Чехословачкој, нагло је порасла улога Територијалне одбране као компоненте система народне одбране и оружаних снага СФРЈ.²⁸

У овим околностима, 70-их година појавио се значајан број радова и монографија о различитим странама вођења партизанског рата, махом на основу властитих искуства из периода НОР-а. Бројне аотипране библиографије које су се редовно појављивале и чувале у Цен-

²² Ненад Ж. Петровић, *Војна сарадња Југославије са Совјетским Савезом 1953–1964. године: поглед из Београда* (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2016).

²³ Vučinić Mihajlo, Nikezić Ilija, Todorović Boško, *Koncepcija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane* (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 183.

²⁴ *Uputstvo o upotrebi i borbenim dejstvima partizanskih, teritorijalnih i diverzantskih jedinica* (Beograd: Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane, 1959).

²⁵ Franjo Tuđman, *Rat protiv rata. Partizanski rat u prošlosti i budućnosti* (Zagreb: Zora, 1957).

²⁶ Tanasković Rajko, *Pitanja partizanskog ratovanja* (Beograd : Vojno delo, 1961); Kleut Petar, *Partizanska taktika i organizacija* (Beograd: Vojno delo, 1960).

²⁷ *Predvojnička obuka. Udžbenik za učenike škola drugog stupnja* (Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1964).

²⁸ Milenko Živković, *Teritorijalna odbrana* (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1986), 277.

тру за војнонаучну документацију и информације потврда су овог енормног пораста пажње.²⁹ О концентрацији пажње на партизанском искуству у прошлости и садашњости сведоче још и две библиографије. О броју актуелних радова о партизанском ратовању и територијалној одбрани сведочи аотирана библиографија, објављена средином седамдесетих година, која је имала скоро хиљаду страница.³⁰ О великом броју истраживања која су се бавила темом НОБ-а у Југославији може се судити према библиографији НОР-а, објављеној 1989. године, која има 8.997 наслова,³¹ а односи се само на Србију.

У оваквим околностима, југословенска војна наука није могла да не обрати пажњу на совјетску интервенцију у Авганистану и борбу која се распламсала између совјетских трупа и снага ДР Авганистана, с једне стране, и одреда наоружане авганистанске опозиције, с друге стране. Интересантно је да, док је пажњу већине западних и неутралних истраживача, пре свега, привлачила тактика совјетских снага, непосредне студије герилског ратовања нису били толико честе.³²

С тим у вези, јасно је зашто се у Центру високих војних школа ЈНА „Маршал Тито“, у оквиру Школе народне одбране, на Катедри стратегије, већ 1981. године појавило посебно издање „Војна интервенција СССР-а у Авганистану”,³³ које је носило ознаку друго допуњено издање, па се може претпоставити да је пре тога постојало још једно издање сличног назива. То имплицира и издвајање података о 1981. години у посебан додаток основном тексту. Сличан пример истраживања, које је спровела радна група II управе ГШ ЈНА 1975. године, односио се на Рат у Вијетнаму 1954–1975. године. Упоредивање ова два истраживања може да буде интересантно.³⁴ С

²⁹ *Partizanska dejstva i ograničeni ratovi. Tematska referativna bibliografija* (Beograd: CVNDI, 1972); *O gerilskoj tradiciji naroda i narodnosti Jugoslavije. Važniji narodni ustanci od XVI veka do Drugog svetskog rata* (Beograd: CVNDI, 1976); *Partizanska dejstva. Tematska bibliografija* (Beograd: CVNDI, 1979); *Partizanska taktika ratovanja. Tematska bibliografska informacija* (Beograd: CVNDI, 1980).

³⁰ Smolović Petar, *Teritorijalna odbrana: anotirana bibliografija* (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1974).

³¹ Панајотовић Зоран, *Библиографија о Народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији Србије 1941–1944. године: књиге, брошуре и чланци 1944–1985* (Београд: Републички одбор Савеза удружења бораца НОР Србије, 1989).

³² Lester W. Grau, *The Bear Went Over the Mountain: Soviet Combat Tactics in Afghanistan* (Washington: National Defense University Press, 1996); Ahmad Jalali, Lester W. Grau, *The Other Side of the Mountain: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War* (Fort Leavenworth: Foreign Military Studies Office, 1995); Wolfgang Etschmann, *Guerillakriege. Ursachen-Verläufe-Folgen* (Wien: Verlag AV, 2003).

³³ *Војна интервенција СССР-а у Авганистану* (Београд: CVVŠ ЈНА Школа народне одбране Катедра стратегије, Београд, 1981).

³⁴ *Рат у Вијетнаму* (Београд: II управа ГШ ЈНА, 1975).

друге стране, полазна тачка за приступ аутора скрипте о совјетској војној интервенцији у Авганистану могла је да буде и ново „Упутство о партизанским дејствима”, које је ступило на снагу 6. јануара 1981. године уместо старог (првог у ЈНА) „Упутства о употреби и борбеним дејствима партизанских, територијалних и диверзантских јединица из 1959. године”.³⁵

У уводу скрипте наглашен је значај обрађиване теме због тога што се радило о „првој совјетској војној интервенцији на једну државу која не припада Варшавском уговору”, као и о брзини у припреми и извођењу, утицају на међународни распоред снага у региону и на интересе несврстаних. За боље разумевање ових фактора читаоцима је пружена геостратегијска карактеристика Авганистана у контексту Средњег истока. Овај приступ је веома индикативан и обојен. Ради се о томе да коришћење термина Средњи исток (који укључује територије од Блиског истока до Средње Азије, правећи бедем на копненом путу према драгуљу британске круне – Индији) спада у низ назива „маркера”, као што, на пример, појам *Mittleuropa* припада германском погледу на наведени регион.³⁶ Термин Средњи исток, потиче из британске колонијалне терминологије у 19. веку, проширио се у САД почетком 20. века, а био је устаљен уместо назива Блиски исток у енглеском језику након Првог светског рата.³⁷ Приказ локалних специфичности региона био је базиран на бројним стереотипима и, наравно, идеолошки усмерен, али и у овом усмерењу није био довољно фундиран (полазио је од идеолошких претпоставки, а не реалних информација, чак и у случају када су биле отворене). На пример, у опису значаја Централног истока било је констатовано да регион има 58% светских резерви нафте, уз напомену да је „СССР веома заинтересован за резерве нафте на Средњем истоку и њено добијање по јефтиним ценама, с обзиром на велике трошкове, при експлоатацији сопствених извора нафте и на све већу потрошњу”.³⁸ Тешко је рећи зашто су аутори овог дела прегледа заборавили на чињенице познате у СФРЈ (чији је увоз био ослоњен на совјетски енергетски комплекс већ од почетка 80-их година). Огромна индустрија којом је располагао Совјетски Савез била је велики потрошач енергетика, али су велики енергетски потенцијали омогућили чак и њихов извоз у друге државе. Нафта је од краја шездесетих и почетка седамдесетих година долазила из огромних налазишта западног Сибира у ко-

³⁵ *Uputstvo o partizanskim dejstvima* (Beograd: SSNO, 1981).

³⁶ Jörg Brechtefeld, *Mittleuropa and German Politics: 1848 to the Present* (Basingstoke: Macmillan Press, 1996).

³⁷ Adelson Roger, *London and the Invention of the Middle East: Money, Power, and War, 1902-1922* (New Haven: Yale University Press, 1995).

³⁸ *Vojna intervencija...*, n. d., 2.

личинама довољним за унутрашњу потрошњу и извоз. Гасна индустрија је свој врхунац доживела крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година, када је коначно завршена изградња сибирских гасовода, који су спајали остатак Совјетског Савеза са великим налазиштима гаса у Тјуменској регији.³⁹ У том периоду је главни партнер СССР-а на Блиском истоку била Сирија, чија су налазишта била мала и довољна углавном за унутрашњу потрошњу и безначајни извоз.⁴⁰ Авганистан се бавио извозом угљенводоника (углавном гаса), 1967–1989, али се радило о сталном паду производње након 1979. године, што говори о томе да СССР није био заинтересован за његову експлоатацију (с обзиром на логистичке проблеме, нафту и гас у Авганистану нису успели да прерађују у већим количинама чак ни САД) у XXI веку.⁴¹ Аутори скрипте су озбиљно анализирали корисност Авганистана као простора за упад у Иран, Пакистан и Индију, али не и северне границе Авганистана – као корисне територије за инвазију на СССР. Након пада владе екстремне левице у Авганистану, на власт су морали доћи припадници исламистичких групација. У том случају би на тешко приступачним и слабо настањеним совјетским деловима совјетско-авганистанске границе ситуација постала алармантна. Пре тога најтежим делом границе сматрао се копнени део совјетско-турске границе (око шест стотина км) и совјетско-иранске границе (више од 1700 км). У новим околностима, више од две хиљаде километара совјетске границе са Авганистаном преко ноћи је могло да удвостручи критичну зону. Ова чињеница није била поменута у геостратешкој анализи.

Други део скрипте, посвећен „политичким, економским и војним односима између Авганистана и СССР-а”, такође је био једностран са сведеним информацијама. Нису били поменути уласци совјетских трупа у Авганистан 1929. и 1930. године. Рушење монархије и долазак на власт М. Даута били су окарактерисани као совјетска афера, а „Халк” као умереније крило НДПА, што је супротно гледиштима објективних истраживача.⁴² Неколико пута аутори су поновили, као реалну чињеницу, „ракетни положај совјетских снага у Авганистану” као „подручје поморских снага у Индијском океану и Персијском за-

³⁹ Jeronim Petrovic, ed., *Cold War Energy: A Transnational History of Soviet Oil and Gas* (Cham: Palgrave Macmillan, 2016).

⁴⁰ Васиљ Эль-Јусеф, *Месторождения тяжелых нефтей Сирии, особенности их строения и освоения. дис. кандидата геолого-минералогических наук* (Москва: Рос. АН Ин-т геологии и разработки горючих ископаемых, 1993).

⁴¹ Аминулла, *Экономическая оценка проектных решений развития нефтегазового комплекса Афганистана. дис. кандидата экономических наук* (Москва: Академия нефти и газа им. И. М. Губкина, 1992).

⁴² Barfield Thomas, *Afghanistan: A Cultural and Political History, Princeton Studies in Muslim Politics* (Princeton: Princeton University Press, 2010).

ливу”.⁴³ Наравно, увидом у реално стање транспортне мреже Авганистана и потребе СССР-а, долазак стратешког ракетног наоружања (домет већи од 500 км) био је тешко изводљив и несврсисходан. Најснажније совјетске ракете у Авганистану – оперативно-тактички комплекс Р-17 (НАТО класификација Scud-B) – појавиле су се у земљи тек крајем рата, током операција повлачења совјетских трупа.⁴⁴ Дакле, као и у првом делу скрипте, радило се о пропагандном приступу у материјалу са ознаком „строго поверљиво” или ненамерним фактичким грешкама. Невероватно је, али у аналитичком материјалу ЈНА, чувене по националном кључу и осетљивости према националном питању, скоро да није било података о етничком пореклу локалних племена, о паштунима као доминантном народу, о Паштунистану у Пакистану, али ни о етничким мањинама на северу које су биле блиске народима СССР-а (што је могло да олакша трансфер милитантног ислама из Авганистана, јер је становништво Таџикистана, Туркменистана и Узбекистана било етнички блиско скупинама на авганистанском граничном подручју). У трећем делу скрипте, о циљевима СССР-а се, као примарна „стратегијска предност”, помиње „елиминисање ванблоковске тампон зоне”,⁴⁵ што представља озбиљно неразумевање совјетске спољне политике послератног СССР-а (чија је политика баш оријентисана на изградњу и ширење зоне неутралних тампон-зона око своје утицајне сфере или граница – у Финској, у Аустрији и, *de facto*, у СФРЈ). Све совјетске инвестиције у Авганистану биле су поменуће као припрема за окупацију све од 1950. године. Дакле, и у овим поглављима састављачи су жртвовали информисаност официра потребама обичне пропаганде коју су могли да спроведу и преко уводника у листу „Народна армија”.

Поглавље скрипте о припремама совјетских снага за интервенцију је, наравно, засновано на претпоставкама које су биле далеке од истине. На пример, наведено је да је војна интервенција планирана у Министарству одбране већ половином 1979, а да се планирањем упада и припремама за интервенцију бавио први заменик министра одбране маршал С. Л. Соколов уз помоћ генерала армије И. Г. Павловског који је посетио Авганистан у августу–новембру 1979. године.⁴⁶ У ствари, маршал Соколов био је руководилац оперативне групе Министарства одбране у Авганистану, а планирањем упада и интервенције заправо се бавио први заменик начелника Генерал-

⁴³ *Vojna intervencija...*, n. d., 25.

⁴⁴ Преснов Александр Иванович, „Организация ракетно-технического обеспечения боевых действий в Республике Афганистан”, *Военно-исторический журнал*, 3 (2018).

⁴⁵ *Vojna intervencija...*, n. d., 22.

⁴⁶ *Vojna intervencija...*, n. d., 26.

ног штаба ВС СССР генерал С. Ф. Ахромеев.⁴⁷ Он је планирао војне операције у Авганистану у свим корацама, па чак и повлачење снага. Непосредне припреме за преузимање власти и неутрализацију (уз евентуалну ликвидацију) Х. Амина планирао је КГБ СССР. Војска је била укључена тек касније (од 13. децембра 1979) када је формирана оперативна група Министарства одбране СССР-а на челу са генералом С. Ф. Ахромеевим. Треба поменути и да генерал И. Г. Павловски не само што није учествовао у разради припрема и планирања упада већ је био изразито против уласка совјетских трупа у Авганистан. Долазио је у Авганистан, јер се сам Х. Амин више пута обраћао СССР-у са молбом да се пошаљу совјетске трупе. Међутим, Павловски је у извештају министру одбране Д. Ф. Устинову и начелнику Генералног штаба Н. В. Огаркову изразио негативно мишљење о било каквом коришћењу совјетских трупа у Авганистану. Услед тога, Копнене снаге ВС СССР-а (на чијем челу је био генерал Павловски) уопште нису учествовале у разради планова инвазије у почетној фази, а сам Павловски је био ускоро смењен са свог положаја. Совјетски генерали били су против инвазије до које је дошло на инсистирање КГБ-а и лично Ј. В. Андропова, који је вршио притисак у том смислу на министра одбране Устинова и комисију ЦК КПСС за питања Авганистана.⁴⁸ Баш је Андропов, који је преузимао све више власти поред болесног Л. И. Брежњева, био најважнији иницијатор пре и за време интервенције.⁴⁹ Занимљиво је да је ауторима скрипте било уочљиво чак и коришћење „трговачке морнарице у јачању присуства СССР-а у Индијском океану”, као део припрема за интервенцију, али нису изнели претпоставку да значајну улогу у извођењу операција може да одигра КГБ. У ствари, покушај да се од непотпуних информација начини комплетна слика (што је потребно у дневно-оперативне сврхе) није био добро формулисан, што је стварало код читаоца погрешну представу. Поменута је једина стварно тачна информација од великог значаја: „наводно једна специјална бригада припадника муслиманске националности у униформама авганистанске армије за диверзантска и противгерилска дејства”.⁵⁰ Радило се о првом од „муслиманских батаљона” које је формирао Генералштаб од припадника средњоазијских народа који су служили у совјетским падобранским и специјалним јединицама.

⁴⁷ Сергей Федорович Ахромеев, Георгий Маркович Корниенко, *Глазами маршала и дипломата* (Москва: Международные отношения, 1992).

⁴⁸ Иван Григорьевич Павловский, „Семь доводов против”, *Родина*, 3 (2000).

⁴⁹ Александр Михайлович Майоров, *Правда об Афганской войне. Свидетельства Главного военного советника*, (Москва: Права человека, 1996), 9.

⁵⁰ *Vojna intervencija...*, n. d., 30.

Поглавље о извођењу војне интервенције мање је политизовано. Може се претпоставити да се ради о коришћењу америчких извора, о чему сведочи и више англицизама. Наравно, детаљи операције заузимања Кабула изнети су уз пуно фактичких грешака, што и није упитно услед мањка информација. Основу операције (неутрализацију лидера и пресецање канала информација) није вршила војска већ КГБ. Операцију „Шторма-333” (упад у Кабул уз заузимање тврђаве Таџ-бек где се крио Х. Амин) извела је специјална јединица КГБ-а (Зенит и Гром) уз помоћ „муслиманског батаљона”, док су падобранци имали само помоћну улогу – блокаду снага авијације и ПВО да се успешно заврши пребацивање главнине снага у Кабул.⁵¹ Интересантно је да у овом поглављу аутори наглашавају „способност совјетских оружаних снага уопште за брзо прилагођавање организацијско-формацијске структуре и тактике употребе у новонасталим условима... брзој замени неподесних јединица подеснијим и преласку” од једне тактике на другу.⁵² Ова врста карактеристике комплементарне брзини договора у совјетској војној машини у време мира била је далеко од традиционалних југословенских стереотипа о совјетској војсци и више је одговарала ставовима појединих америчких аналитичара опчињених снагом главног непријатеља.⁵³ Чињеничне оцене у овом делу имају више погрешних претпоставки, али представљају доказ високе обавештености о деловању јединица и формација на терену. Подаци о бројевима јединица и правцима кретања трупа били су сигурно резултат интензивног рада јединица америчких и савезних јединица електронског извиђања у Пакистану, Турској и на бродовима у Индијском океану.⁵⁴ Додуше, и с тим у вези било је грешака. Наравно, као што то увек бива када се ради о непријатељским снагама, претерује се са бројем губитака, па се тако наводи да је, у тренутку завршавања студије, било изгубљено 90 хеликоптера Ми-24Д.⁵⁵ Према архивским подацима, СССР је од 1979. до 1981. године изгубио 52 хеликоптера, од којих 16 хеликоптера Ми-24 у свим модификацијама, и 7 у новијој ударној модификацији Ми-24Д.⁵⁶

⁵¹ Сергей Владиславович Козлов, *Спецназ ГРУ, Афганистан. Звёздный час спецназа 1979-1989* (Москва: Русская панорама, 2013)

⁵² *Војна интервенција...*, n. d., 39.

⁵³ David M. Glantz, *The Soviet Airborne Experience* (Fort Leavenworth: Combat Studies Institute, 1984), 148-163.

⁵⁴ *Војна интервенција...*, n. d., 37.

⁵⁵ *Војна интервенција...*, n. d., 49.

⁵⁶ Александр Антонович Ляховский, *Трагедия и доблесть Афгана*, Москва: Искона, 1995.

Поглавље „Отпор совјетској војној интервенцији” је најсажетије, што такође служи као индикатор порекла информација за ову студију. На пример, у истраживањима о Вијетнаму, која су слична по тематици, опис деловања јединица Виетконга био је неупоредиво детаљнији.⁵⁷ У овом поглављу настављено је са енормним претеривањем, па се број совјетских губитака у тренутку писања скрипте процењивао на 10 хиљада људи (уз опрезно констатовање да се ради о „проценама устаника”).⁵⁸ На основу архивских података, процењено је да је укупан број погинулих у Авганистану био 14.427 припадника војске за све време операција и неколико стотина припадника КГБ СССР-а и МВД СССР-а.⁵⁹

Политичке карактеристике снага отпора пристрасно су приказане. У списку од 7 група ниједном није поменута карактеристика „исламисти”, а није скренута пажња ни на етничко порекло појединих групација (само на рејоне деловања појединих групација). Једина позитивна карактеристика односила се на Фронт националног спаса, који је, наводно, представљао „највећу и најпознатију групу отпора с либерално-социјалистичком оријентацијом”.⁶⁰ Заправо се радило о групацији основаној 1978. године од стране „ревносних муслимана” под вођством М. Себгатулаха (1925–2019). Био је то фундаменталистички исламистички покрет, који је на врхунцу свог деловања имао до 6.000 бораца. Руководство НФСА, са седиштем у Пешавару, имало је блиске везе са Саудијском Арабијом, Сједињеним Државама, Пакистаном и организацијом „Муслиманска браћа”. Уосталом, либерализам ове партије огледао се у томе да се није веровало у непосредну изградњу исламистичког друштва већ се планирало кретати према њему преко реконструкције друштва које је постојало у Авганистану пре Даута. Може се поменути и то да је седам водећих устаничких покрета било уједињено у оквиру операције ЦИА „Циклон”, крајем 1981. године, у „Исламски савез моџахеда Авганистана”.⁶¹ Са наглашеним интересом аутори скрипте су писали о ненаоружаним облицима отпора становништва, што је популарисано у војно-политичким доктринама СФРЈ,⁶²

⁵⁷ Andro Gabelić, *Strategija Vijetnamskog rata* (Beograd: Uprava za ratnu veštinu Generalštaba JNA, 1970)

Rat u Vijetnamu...

⁵⁸ *Vojna intervencija...*, n. d., 54.

⁵⁹ Григорий Федотович Кривошеев, ред., *Россия и СССР в войнах XX века. Книга потерь* (Москва: Вече, 2010), 562—566.

⁶⁰ *Vojna intervencija...*, n. d., 54.

⁶¹ Riedel Bruce, *What We Won: America's Secret War in Afghanistan. 1979–1989* (Washington: Brookings Institution Press, 2014).

⁶² Rajko Tanasković, *Uvod u teoriju operacije opštenarodnog odbrambenog rata* (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1977); Milovan Mišević, *Neoružani oblici otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu* (Beograd: Poslovna politika, 1986).

као „разноврсним и масовним”, уз наглашавање успешности штрајкова, демонстрација, одбијања сарадње и пружања помоћи. С обзиром на опчињеност ненаоружаним облицима отпора, апсолутно контрадикторно томе вишеструко се претеривало са бројем „ненаоружаних отпораша” који су били жртве совјетских окупатора. На пример, број погинулих у Кабулском устанку био је процењен на 300 људи, а рањених на 1.000.⁶³ У ствари, у Кабулском устанку 22–23. фебруара 1980. године исламистички провокатори су убили млађег лајтнанта ВДВ-а, ранили још неколико авганистанских војника и пуцали на совјетску амбасаду. Радило се о циљаној провокацији исламиста, јер се дан „спонтаног устанка” тачно поклапао са празником 23. фебруара (Дан совјетске војске). У гушењу побуне совјетске трупе нису учествовале већ су блокирале улазак у град, да не спрече долазак исламистичких одреда на помоћ устаницима. Побуна је била угушена за два дана. Након пада НДПА и доласка на власт Талибана овај дан је био проглашен за празник – Дан почетка цихада. Процењено је да је тог дана погинуло 15 Авганаца.⁶⁴ Аутори скрипте нису детаљно писали о планинским упориштима исламиста (попут чувеног слабо приступачног планинског рејона Тора-Бора дуж авганско-пакистанске границе)⁶⁵. Ово упориште је чак неколико пута заузимао у јуришу совјетских и авганистанских снага током октобра–новембра 1980. и јуна 1981. године. Подаци о њему имали су значајну тактичку вредност па се вероватно нису налазили у изворним материјалима западне провијенције који су били доступни југословенским официрима. То је тим очигледније ако се узме у обзир значај бројних планинских бункера у неприступачним местима у плановима одбране СФРЈ. Исто тако, уз детаљни опис „нерада продавница у Кабулу у знак совјетског војног присуства” веома штуро је описано деловање герилског ПВО-а „приручим стрелачким наоружањем и са 4 противавионска топа”.⁶⁶ Ни то није било случајно. У Авганистанском рату СССР је покушавао да спроведе концепт „јуришни хеликоптер – летећи БОВ”, што је претворило ПВО у ванредно актуелно питање герилског рата. Од самог почетка рата устаници су добијали кинеске копије митраљеза ДШК („Туре-54”) 12,7 мм и аутоматских ПВО топова ЗПУ-1/2/ЗГУ-1 (Туре-58/75-1/80). Већи део хеликоптера у наведеном периоду био је погођен ватром кинеских клонова митра-

⁶³ *Vojna intervencija...*, n. d., 54.

⁶⁴ Грешнов Андрей, *Афганский парламент почтил память жертв восстания 1980 года в Кабуле*, <https://ria.ru/20090222/162832515.html> (приступљено 13. 12. 2022).

⁶⁵ Герасименко Валентин Дмитриевич, *Тора-Бора. Первый заход (Киев, 2012)*, http://artofwar.ru/a/ablazow_walerij_iwanowich/text_a129.shtml (приступљено 13. 12. 2022).

⁶⁶ *Vojna intervencija...*, n. d., 61.

лџа ДШК 12,7 мм. Ипак, већ од 1980. године почеле су испоруке кинеских (НН-5) и египатских (Ајн-ал-Сакр) копија ПЗРК „Стрела-2” који су, такође, били успешни у погађању. Овај правац испорука показао се као веома успешан и 1983. у Авганистан су стигле енглеске ПЗРК Blowpipe и америчке FIM-43 Redeye, а од 1985. године и FIM-92 Stinger.⁶⁷ Дакле, радило се о актуелном и, у то време, мало проученом питању које је било врло важно за југословенско искуство. У „Упутству о партизанским дејствима”, издатом 1981. године, борба против циљева у ваздушном простору, средства за ПVB и размештај положаја АРЈ ПВО објашњени су врло штуро.⁶⁸ У Авганистанском рату постало је јасно да је спремност партизанских формација за борбена дејства против летелица изузетно значајно у модерном герилском рату. Претпостављамо да баш зато информација о тактици и наоружању ПВО исламистичких одреда и није била доступна у материјалима који су послужили за извор ауторима скрипте. Уосталом, деловање јединица устаника је описано врло оскудно – нема помена о коришћењу ПОРО и МЕС, о раду ЦВ и других који су били значајни за герилске операције на планинском терену. У опису деловања покрета отпора уопште нема помена о неким новинама или покушаја упоређивања са герилским ратовима у другим местима и теренима (пре свега са Индокином).⁶⁹ Могуће да се овде радило не само о одсуству извора већ и о намерној политичкој сврсисходности којој су били жртвовани непосредни војнонаучни и примењени квалитети рада. Наиме, САД су до заплена стингера и пратеће документације за њега, у јануару 1987. године, негирале испоруке америчког наоружања авганистанским устаницима.

Поглавље о ставу и реаговању УН, НАТО-а, САД, Кине, несврстаних земаља и СФРЈ према совјетској интервенцији у Авганистану је исцрпно, али не и свестрано. И овде је информативност жртвована пропагандним намерама. Ништа није речено о ставу Индије, држава Варшавског уговора и дела несврстаних који је био комплементаран позицији СССР-а и НД Авганистана. Постојање различитих погледа није осуђено, нити се сумњало у искреност ставова. Међутим, поменуте су 104 државе које су осудиле совјетску интервенцију 1981. године, али је речено да је број држава чланица у том периоду био је 157. Дакле, нису наведене све чињенице, макар биле осуђене и критиковане, већ су једноставно прећутане, услед пропагандног деловања.

⁶⁷ Виктор Јурьевич Марковский, *Выжженное небо Афгана. Боевая авиация в Афганской войне* (Москва: Яуза, 2011).

⁶⁸ *Uputstvo o partizanskim dejstvima* (Београд: SSNO, 1981).

⁶⁹ *Rat u Vijetnamu* (Београд: II uprava GŠ JNA, 1975).

У финалном поглављу дата је прогноза даљег развоја ситуације у Авганистану, као и закључци и поуке. Аутори скрипте су сматрали да ће се та територија претворити у сталну зону проблема за СССР, који ће морати да устали своје присуство у њој због стратешког значаја и да је стабилизација немогућа. Наравно, тада је било тешко дати неку другу прогнозу. Авганистански рат се стварно претворио у стални спољнополитички проблем СССР-а, његово решење није било ни на виду, а повлачење СССР-а изгледало је као пораз, што би за једну успешну суперсилу било незамисливо.

Треба поновити да је предвиђање негативних последица директне ратне интервенције у Авганистану било карактерно и за совјетску војну команду, за разлику од врхушке КГБ-а. Постоје тврдње да је Андропов иницирао почетак перестројке и значајно помогао у каријери М. С. Горбачеву, Б. Н. Јељцину, Е. А. Шеварнадзеу и неким другим будућим учесницима деконструкције СССР-а. Што се тиче самог расплета ситуације, веома је упитно да ли се радило о кризи СССР-а услед рата у Авганистану средином осамдесетих, или о повлачењу из те земље услед кризе у самом СССР-у која је избила у другој половини 80-их година. У прилог овом другом гледишту говори и то да је СССР успео да стабилизује ситуацију у земљи, а режим Наџибулаха је пао тек након две године после совјетског повлачења, након чега је СССР ускратио испоруке наоружања и финансијску потпору. Анализа гледишта војних аналитичара ЈНА на поуке Авганистанског рата сведочи о примату дневнополитичких (па чак и пропагандних) потреба над војном анализом. Без обзира на богати материјал за типолошка посматрања, аутори нису сагледали новине у тактици и употреби новог наоружања у планинским пределима и занемарили су тактику антипартизанских операција у њима. Предвиђања су мање-више типска. Након десетак година југословенски официри и сами су се нашли у борбама са муџахединима, под критиком западних сила и презиром дела стране и домаће јавности. Војни аналитичари ЈНА ниједном нису поменули постојање милитантног фундаментализма као фактора, који је, у каснијим догађајима, доспео у јавни дискурс западног Балкана, па је та тема чекала своје пионире.⁷⁰ Искуства антигерилске бобе у Авганистану сагледана су у бившим републикама СФРЈ још касније, када је дошло до непосредног учешћа појединих народа бивше Југославије у тим антигерилским операцијама.⁷¹ Поред тога, сагледани су и претходни покушаји

⁷⁰ Miroljub Jevtić, *Islamsko shvatanje rata i uloga Islamske konferencije u očuvanju mira: magistarski rad* (Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1984); Miroljub Jevtić, *Savremeni džihad i rat: doktorska disertacija* (Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 1987).

⁷¹ Mikac Robert, *Afganistan: nikad završen sukob* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008).

модернизације Авганистана у настојању да се пронађе одговор на питање зашто вишенационално економски надмоћно друштво посустаје у борби против планинских племена, сигурних у своје снаге, који немају шта да изгубе осим властитих живота.⁷² Ипак, почетком осамдесетих година прошлог века, југословенска војна наука није имала визије да уочи поруке и поуке нове совјетске војне интервенције као некад,⁷³ а није могла ни да назре све проблеме у далеким борбама на планинским превојима брдовитог Авганистана.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Adelson, Roger. *London and the Invention of the Middle East: Money, Power, and War, 1902-1922*. New Haven: Yale University Press, 1995.

Barfield, Thomas. *Afghanistan: A Cultural and Political History, Princeton Studies in Muslim Politics*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

Brechtelfeld, Jörg. *Mitteleuropa and German Politics: 1848 to the Present*. Basingstoke: Macmillan Press, 1996.

Bruce, Riedel. *What We Won: America's Secret War in Afghanistan. 1979-1989*. Washington: Brookings Institution Press, 2014.

Dejstva partizanskih jedinica - partizanskih brigada. Beograd: Viša vojna akademija JNA - Katedra taktike, 1952.

Etschmann, Wolfgang. *Guerillakriege. Ursachen-Verläufe-Folgen*. Wien: Verlag AV, 2003.

Gabelić, Andro. *Strategija Vijetnamskog rata*. Beograd: Uprava za ratnu veštinu Generalštaba JNA, 1970.

Glantz, M. David. *The Soviet Airborne Experience*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute, 1984.

Grau W. Lester. *The Bear Went Over the Mountain: Soviet Combat Tactics in Afghanistan*. Washington: National Defense University Press, 1996.

Grau, W. Lester, Gress, A. Michael. *The Soviet-Afghan War: How a Superpower Fought and Lost*. Lawrence: University Press of Kansas, 2002.

Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zaprrešić: Fraktura, 2011.

Jakšić, Pavle. *Nad uspomenu. Knjiga 2*. Beograd-Ljubljana: Rad-Delo, 1990.

Jalali, Ahmad. Grau, W. Lester. *The Other Side of the Mountain: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War*. Fort Leavenworth: Foreign Military Studies Office, 1995.

⁷² Veronika Sudar, „Djelovanje Europske unije u Afganistanu”, *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 39 (2021), 17-23.

⁷³ Драган Богетић, „Поруке и поуке војне интервенције у Чехословачкој 1968. године. Југославија пред новим спољнополитичким изазовима”, *Право на побуну '68. код нас и у свету: зборник радова са научног скупа одржаног 4. јуна 2018. године* (Београд: САНУ – Балканолошки институт САНУ, 2021), 49-83.

Jevtić, Miroljub, *Islamsko shvatanje rata i uloga Islamske konferencije u očuvanju mira: magistarski rad*. Beograd: Pravni fakultet - Univerzitet u Beogradu, 1984.

Jevtić, Miroljub, *Savremeni džihad i rat: doktorska disertacija*. Beograd: Fakultet političkih nauka - Univerzitet u Beogradu, 1987.

Jovanović, Mihailo, *Republika Avganistan*. Beograd: Rad, 1976.

Kleut, Petar, *Partizanska taktika i organizacija*. Beograd: Vojno delo, 1960.

Kraljić, Jelena, *Avganistan*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1961.

Mikac, Robert, *Afganistan: nikad završen sukob*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008.

Milin, Vojislav, *Probuđeni Avganistan*. Beograd: Sedma sila, 1965.

Mišević, Milovan, *Neoružani oblici otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu*. Beograd: Poslovna politika, 1986.

Nourzhanov, Kirill, „Bandits, warlords, national heroes: interpretations of the Basmachi movement in Tajikistan”. *Central Asian Survey*, 34. 2.2015.

O gerilskoj tradiciji naroda i narodnosti Jugoslavije. Važniji narodni ustanci od XVI veka do Drugog svetskog rata. Beograd: CVNDI, 1976.

Partizanska dejstva i ograničeni ratovi. Tematska referativna bibliografija. Beograd: CVNDI, 1972.

Partizanska dejstva. Tematska bibliografija. Beograd: CVNDI, 1979.

Partizanska taktika ratovanja. Tematska bibliografska informacija. Beograd: CVNDI, 1980.

Pavlović, Momčilo. Prir. *Dokumenti CIA o Jugoslaviji 1948–1983*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti, Službeni glasnik Republike Srbije, 2009.

Petrovic, Jeronim. Ed. *Cold War Energy: A Transnational History of Soviet Oil and Gas*. Cham: Palgrave Macmillan, 2016.

Predvojnička obuka. Udžbenik za učenike škola drugog stupnja. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1964.

Privremeno pešadijsko borbena pravilo. II deo. Bataljon, puk. Beograd: Vojno-izdavački zavod MNO, 1947.

Rat u Vijetnamu. Beograd: II uprava GŠ JNA, 1975.

Ratna služba. Beograd: Ministarstvo narodne odbrane, 1945.

Reissner, Larissa. *Iz zemlje Amanullaha*. Zagreb: Binoza - Svjetski pisci, 1935.

Rešavanje taktičkih zadataka. Beograd: Vojnoizdavački zavod JNA, 1956.

Schmider, Klaus, *Partisanenkrieg in Jugoslawien 1941–1944*. Hamburg: E. S. Mittler & Sohn GmbH, 2002.

Smolović, Petar. *Teritorijalna odbrana: anotirana bibliografija*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1974.

Statiev, Alexander. *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands*. Cambridge: Cambridge university press, 2010.

Stojanović, Dubravka. „Uspion i pad detanta 1969–1980”. U: *Rađanje globalnog sveta 1880-2015*. urednik Milan Ristović, 343-362. Beograd: Čigoja štampa, 2015.

Strugar, Vlado. *Rat i revolucija naroda Jugoslavije, 1941–1945*. Belgrad: Vojno-istorijski institut, 1962.

Sudar, Veronika. „Djelovanje Europske unije u Afganistanu”. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 39 (2021), 17-23.

Tanasković, Rajko. *Pitanja partizanskog ratovanja*. Beograd: Vojno delo, 1961.

Tanasković, Rajko. *Uvod u teoriju operacije opštenarodnog odbrambenog rata*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1977.

Tuđman, Franjo. *Rat protiv rata. Partizanski rat u prošlosti i budućnosti*. Zagreb: Zora, 1957.

Uputstvo o partizanskim dejstvima. Beograd: SSNO, 1981.

Uputstvo o upotrebi i borbenim dejstvima partizanskih, teritorijalnih i diverzantskih jedinica. Beograd: Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane, 1959.

Vojna intervencija SSSR-a u Avganistanu. Beograd: CVVŠ JNA Škola narodne odbrane Katedra strategije, Beograd, 1981.

Vučinić, Mihajlo. Nikezić Ilija. Todorović Boško. *Koncepcija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.

Vukmanović Tempo Svetozar. *Revolucija koja teče. Knjiga 2*. Beograd: Komunist, 1971.

Živković, Milenko. *Teritorijalna odbrana*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1986, 277.

Аминулла. *Экономическая оценка проектных решений развития нефтегазового комплекса Афганистана*. дис. кандидата экономических наук. Москва: Академия нефти и газа им. И. М. Губкина, 1992.

Ахромеев, Сергей Федорович. Корниенко, Георгий Маркович. *Глазами маршала и дипломата*. Москва: Международные отношения, 1992.

Богетић, Драган. „Поруке и поуке војне интервенције у Чехословачкој 1968. године. Југославија пред новим спољнополитичким изазовима”. U: *Право на побуну '68. код нас и у свету: зборник радова са научног скупа одржаног 4. јуна 2018. године*. Beograd: САНУ – Балканолошки институт САНУ, 2021.

Богетић, Драган. Милошевић, Миладин. Приред. *Југославија-Сједињене Америчке Државе: сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД: 1955-1980*. Beograd: Архив Југославије, 2017.

Велика Октябрская социалистическая революция и гражданская война в Киргизии. 1917-1920 гг. Документы и материалы. Фрунзе: АН КиргССР, 1957.

Герасименко, Валентин Дмитриевич. *Тора - Бора. Первый заход*. Киев, 2012, http://artofwar.ru/a/ablazow_walerij_iwanowich/text_a129.shtml (приступљено 13. 12. 2022).

Грешнов, Андрей. *Афгански парламент почитил память жертв восстания 1980 года в Кабуле*, <https://ria.ru/20090222/162832515.html>, приступљено 13. 12. 2022.

Димић, Љубодраг. Одг. приређ. *Југославија-СССР, Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР*, Том 2 (1965–1980). Београд: Архив Југославије, 2016.

Животић, Александар. „Страх или реалност? Могућност совјетске војне интервенције у Југославији 1948–1953.” *Историја 20. века*, 1(2022), 3, 5, 11.

Зевелев, Александр Израилевич. Поляков, Юрий Александрович. Чугунов, Александр Иванович. *Басмачество: возникновение, сущность, крах*. Москва: Главная редакция восточной литературы издательства Наука, 1981.

Каканбаев, Акмеджан. *Борьба с басмачеством и упрочение Советской власти в Фергане*. Ташкент: Госиздат УзССР, 1958.

Козлов, Сергей Владиславович. *Спецназ ГРУ, Афганистан. Звёздный час спецназа 1979-1989*. Москва: Русская панорама, 2013.

Кривошеев, Григорий Федотович. Ред. *Россия и СССР в войнах XX века. Книга потерь*. Москва: Вече, 2010.

Ляховский, Александр Антонович. *Трагедия и доблесть Афгана*. Москва: Искона, 1995.

Майоров, Александр Михайлович. *Правда об Афганской войне. Свидетельства Главного военного советника*. Москва: Права человека, 1996.

Марковский, Виктор Юрьевич. *Выжженное небо Афгана. Боевая авиация в Афганской войне*. Москва: Яуза, 2011.

НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике. 1939-1956. Сборник документов. Москва: Объединенная редакция МВД России, 2008.

Павловский, Иван Григорьевич. „Семь доводов против”, *Родина*, 3 (2000).

Панајотовић Зоран. *Библиографија о народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији Србије 1941–1944. године: књиге, брошуре и чланци 1944–1985*. Београд: Републички одбор Савеза удружења бораца НОР Србије, 1989.

Петровић Ненад Ж. *Војна сарадња Југославије са Совјетским Савезом 1953–1964. године: поглед из Београда*. Београд: Медија центар Одбрана, 2016.

Преснов, Александр Иванович. „Организация ракетно-технического обеспечения боевых действий в Республике Афганистан.” *Военно-исторический журнал*, 3 (2018).

Рейснер, Лариса Михайловна. *Афганистан*. Москва: ГИЗ, 1925.

Решетников, Леонид Петрович. *В тени и на свету: линия жизни разведчика*. Москва: ФИВ, 2021.

Титов дневник. Београд: Новости, 2009.

Шитько, Вячеслав Викторович. *Войска ОГПУ-НКВД в локальных войнах и конфликтах. Кандидатская диссертация.* Москва: Военный университет, 2007.

Эль-Юсеф, Васи́ф. *Месторождения тяжелых нефтей Сирии, особенности их строения и освоения. дис. кандидата геолого-минералогических наук.* Москва: РАН Ин-т геологии и разработки горючих ископаемых, 1993.

Prof. Dr. Alexey Timofejev

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

The Institute for Recent History of Serbia, Belgrade

E-mail: atimofej@f.bg.ac.rs

THE SOVIET INTERVENTION IN AFGHANISTAN FROM THE POINT OF VIEW OF YUGOSLAV MILITARY SCIENCE IN THE INITIAL PHASE OF THE WAR

(Summary)

The paper analyses the attitude of Yugoslav military science to the Soviet intervention in Afghanistan in the initial phase of the war based on the materials developed at the Department of Strategy of the School of National Defense at the Center of Higher Military Schools of the YPA "Marshal Tito". The authors of the classified learning material "The military intervention of the USSR in Afghanistan, 1979-1989" sacrificed the informational and analytical side to the needs of propaganda. At the beginning of the 1980s Yugoslav military science expressed no vision in this material, they neglected the analysis of tactics of anti-partisan operations in the mountainous areas and did not notice modern phenomena in the guerilla operations of the Afghan insurgents. The predictions were obvious. Also, they did not mention the existence of militant fundamentalism as a factor in the guerrilla operations in the East.

KEY WORDS: *anti-guerrilla war, partisan warfare, Soviet intervention in Afghanistan, Yugoslav-Soviet relations*